

שנאת חנם, הסיבה לכל צרותינו.

[נכתב ע"י הרב משה צוריאלי, מתוך ספרו "אוצרות התורה" פרשת ויגש – שיחה 3.
בהרהר. בהסכמת הרב, השיחה נערכה ע"י תלמידו, אך טרם הגיחה]

"ויפול (יוסף) על צוארי בנימין אחיו ויבך, ובנימין בכה על צואריו". (בראשית מה, יד)
אין כאן בכי של אהבה משפחתית, של אחים לאותו אָם שנפגשו אחרי 22 שנות סבל. כי זה פשיטא
ואין צורך לתורתנו הקדושה לספר על כך.

אלא רש"י כתב (וכן מגילה טז: וכן הוא בב"ר צ"ג/ב): "בכה על שני מקדשות שעתידין להיות בחלקו של בנימין
וסופן ליחרב. ובנימין בכה על צואריו על משכן שילה שעתידי להיות בחלקו של יוסף וסופו ליחרב".

הדרש הזה תמוה.

- אנו המתאבלים בט' באב, מפני שכבר ראינו בית המקדש שנאבד מאתנו. אבל בימי יוסף ובנימין
עוד לא הוקם המקדש, והנה כבר בוכים על חורבנו?
- ועוד, מדוע נזכרו לבכות בדיוק עכשיו, כאשר ירד בנימין למצרים?
- ועוד, איפה מצאו חז"ל רמז לכל זה בפסוק?

וכבר "שפתי חכמים" כאן ענה על שאלתנו השלישית. "צוואר" הוא כינוי לבית המקדש. (זבחים נד: וכן הוא
בשיר השירים ז, ה "צוארך כמגדל השן", וכן רש"י על ישעיה ח, ח). מבאר כאן רבנו בחיי כי הוא בגובה הגוף.
בזוהר (א/רט:) – צוואר, הוא 'שפירו דכל גופא, כך בית המקדש שפירו דעלמא'.

ונראה שביאור דבר זה הוא כי הגוף מסמל פעילות מעשית (ידיים ורגלים). אבל הראש שם המחשבות,
הבעת הפנים, והדיבורים המגלים עולמו הפנימי של האדם. המעבר והקשר שבין שני התחומים הוא
הצואר. לכן, החוטא מביא קרבן בהמה, וע"י שחיטה שמפריד בין הראש והגוף, הוא לומד שחטא בכך
שמחשבות קדושות לא השפיעו על מעשי גופו. וכמו שמצאנו שאמנם ראשו של עשו במערת המכפלה,

אבל לא גופו. (תרגום יונתן על בראשית נ, יג, כי אמנם למד תורה מפי יצחק, אבל לא היתה בכך שום השפעה על מעשי גופו)

ולכן בזבחים נד: אמרו: "נחתי ביה פורתא". כי הראש לכל הוא במקדש של מעלה בשמים. מקום הר
הבית הוא מקום מעבר השפע מן הראש אל הגוף. ולכן אמרו על המקדש "ובין כתפיו שכך". על ידי
הצואר יש הרמת הראש והגבהתו. כי הוא צריך להיות מלך על כל האברים, וכהסברו של מהר"ל מפני
מה האדם הולך בקומה זקופה (על אבות, דף ע"ג, פ"ב סוף משנה א'). ודבר זה נרמז קצת בזוהר (א, רט:), "מגדל דוד
צוארך" – "מגדל עז שם ה' בו ירוץ צדיק ונשגב", שהצדיק עולה דרך המגדל של ביהמ"ק אל עולם
הנשגב ביותר (עיי' שם פ"י "אור החמה").

(בענין איך נרמז בקרא שלבנימין ב' מקדשות, מביא "תורה שלמה" ס"ק נ"ח, שלפני המדרש "שְׁכָל טוב" וכן לפני ר'
אליעזר מזרחי היתה גירסת המסורת על פסוק שלנו "צוארו" בלי י'. [ואם כן שפיר שביוסף כתוב צווארי שבכה על שניים,
לשון רבים, ואילו אצל בנימין כתוב צוארו, לשון יחיד היינו משכן אחד של שילה שהיה בנחלת יוסף]
אבל אין כך המסורת שלנו. ע"ע תשובה אחרת במהרש"א על מגילה טז: ו"גור אריה" כאן כתב כי דורשים את הקריאה
ולא הכתב של המלה)

ובכן, די היה אם המקרא יגיד שבכו יוסף ובנימין. מה טעם להזכיר דוקא "על צואר"? [1] אלא שורש תיבת "צואר" הוא "צור" (אבן קשה). רק בגלל ניקוד אות ו' בפתח הוסיפו בה אות א'. שמו "צור" כי מבחינה גופנית יש באבר זה חוסן רב, שכל רגע ורגע משתנה תנוחתו, לכל מיני כיוונים שהאדם מפנה את פניו ועיניו. והנה הצואר לעולם לא ילאה מלמלאות את תפקידו להסתובב על צירו. כי על האדם להיות מוכן לשמוע ולראות כל דבר חדש, ולא להיות קפוא בדעה מוקדמת. ולכן אבר הצואר הוא חשוב ביותר להראות גמישות. ועוד, יש הנוהגים לשים משא כבד על הראש וכך הם מטלטלים אותו ממקום למקום. והא כיצד אין הצואר מתקפל מתחת לעומס המשקל? אלא שיש בצואר חוסן רב!

[2] אבל יש גם עוד בחינה נוספת בצואר. הקטע הנ"ל בזוהר מזכיר כי רוב מעשה רציחה הם במקום צואר (וכך מפורש בסוטה מה: "מודדים ממקום שנעשה חללי"). והנמשל, כיון שנחרב בית המקדש, שהוא צאורו של עולם, נחרב כל הגוף, סבלו ישראל כל המשך צרותיהם. וזה שהם בטחו בו כל ימות קיומו "היכל ה' המה" (ירמיה ז, ד).

ולכן כאשר יוסף ראה את בנימין אחיו הוא בכה על שנאת חנם שסבל מאת אחיו. אמנם הם התכוונו בשעת המכירה לשם שמים כי שפטו אותו ל"רודף". אבל הם לא בררו את הדברים עם אביהם הזקן. "ששתירת זקנים בנין, ובנין נערים סתירה" (מגילה לא:). והרי הם הכניסו אותו לצרה האיומה ביותר. לא די שישורי שבי הם הגרועים מן מיתה, כי יש בהם מכות ורעב וצמאון (בי"ב ח:). אלא שהם מכרו אותו **למצרים!** הנקראת "ערוות הארץ" (בראשית מב, ט), ופירש "באר משה" (אדמו"ר מאזורוב, ויגש, דף תשצ"ז) שהמצרים היו שקועים במיוחד בעריות (עיין רמב"ם, הל' איסורי ביאה, כאח). ומפורש במדרש (בי"ר פ"ג), שפוטיפר קנה את יוסף עבור מעשים מגונים, אלא שנסתרס ע"פ נס. גם האחים היו מודעים לסכנה מגונה ונוראה הזו. עובדה היא שכאשר ירדו למצרים כעבור 22 שנה, היכן חפשו אותו? בשוק של זונות, ששיערו שנמסר לקלון (בי"ר צ"א). הרי אנו לומדים מכאן לאיזו שפלות נוראה אפשר לשונאים להגיע כאשר הם נכשלים בשנאת חנם!

ולכן גם יוסף בכה כשצפה ברוח הקודש איך האחים יתייחסו לאחיהם בנימין.

ב"פלגש בגבעה" כמעט נכחד כל השבט (26,700 לוחמים לבד, חוץ מנשים וטף!), ומישראל נהרגו 40,000 איש. אנו מוצאים שם שפעמיים יצאו בני ישראל לקרב (גם הוא "לשם שמים", לחסל את הנואפים וכן את אלו המחפים עליהם).

- בפעם הראשונה ששאלו באורים ותומים, לא פקפקו בכלל אם יהרגו או לא, אלא שאלו "מי יעלה לנו בתחילה". (שופטים כ, יח)
- וכאשר ראו שנהרגו מהם הרבה (והרי היו 400,000 נגד 26,700) שָׁאַלו ביום השני "האוסף לגשת למלחמה עם בני בנימין אָחִי?" (שופטים כ, ט). הרי נזכרו להוסיף תיבת "אחי", אבל לא בטאו בפה מלא את השליכה, לא להלחם. [וגם אז הפסידו]
- רק בפעם השלישית כבר תקנו את לשונם: "האוסף עוד לצאת למלחמה עם בני בנימין אחי, אם אחדל?" (שופטים כ, כח) ורק כאן הודיע לה' שיושיע אותם. הרי שחטאו בכך שלא ראו שום צד אחוה בגישתם למלחמה, לא הצטערו על כך, ולא עלה שום ספק בלבם על הדבר הנורא הזה.

הבעיה שיש ב'קנאות' היא שהלב שליט, ולא תמיד השכל שליט. (כמו שהזכיר "העמק דבר" על בראשית לד, כה; מט, ו) וחז"ל למדונו שבית המקדש הראשון חרב בעון ע"ז, גלוי עריות ושפיכות דמים. אבל מקדש שני נחרב בעון שנאת חנם. ושאלו חז"ל, איזה חטא גרוע יותר? וענו כי שנאת חנם גרועה, שעד היום כבר כאלפיים שנה ועוד לא נושענו. (יומא ט:)

ויש לשאול, מה הוא ההסבר שחטא "שנאת חנם", גרוע מכל העבירות?
ועוד יש להקשות, מדוע קוראים לה "חנם"? הרי תמיד יש איזו סיבה לשנאה זו. או שפגעו בכבודנו, או שחמסו את כספנו, או שהכו אותנו וכיו"ב.

רש"י (שבת לב:) מסביר, כי אך ורק על דבר עבירה מותר לשנוא, וכל שנאה אחרת היא לחנם (וכן רש"י על משלי ג, ט). והענין, כי הובא ב"חובות הלבבות" (שער בטחון, פ"ד, וכן דעת רס"ג, "אמונות ודעות" ח"ד קטע ה', וכן רש"י על יומא לח: משלך יתנו לך) שאין לייחס לאדם מסוים שעשה לנו איזה טובה כאילו הוא שקבע לנו הטובה ההיא. כי הכל מאת הקב"ה ממה שנגזר בראש השנה. האיש ההוא רק שימש שליח, ומגלגלים זכות על ידי זכאי. וכן לרע, אין לייחס לאדם מסוים את הנזק שסבלנו. כי אם לא ע"י איש זה היה הקב"ה מוצא שליח אחר. אמנם השליח ייענש על רוע בחירתו, אבל התוצאה העובדתית היתה מגיעה גם בלעדיו. והדברים הוזכרו ב"אמונה ובטחון" (ליחזון איש", ח"ג קטע טו).

ולכן, כל השונא את השני **מבלי היתר תורני**, הוא בעצם כופר בהשגחה פרטית של הקב"ה, ומייחס לבני אדם ממה שהקב"ה יזם ועשה. **ולכן חטא זה גרוע מכל החטאים**. ולכן נחשב הדבר לשנאה "חנם" (אא"כ שונאים את הרשע).

על השאלה [השניה בפתח דברינו] – מדוע נזכר יוסף לבכות על כך רק עכשיו כאשר הגיע בנימין למצרים – קודם כל יש לבאר מדוע לא התגלה יוסף אל אחיו בפעם הראשונה שירדו למצרים, והשהה את הכל לשנה נוספת עד יביאו לפניו את בנימין. הרי בינתיים עדיין אביו שרוי בצער ואבל! אומר מהר"י אברבנאל (מב, ט וקצת מזה יש ברמב"ן שם, מנימוק אחר) כי רצה לבדוק אם האחים תקנו את חטא שנאת חנם כי מבלי זה הרי ינסו לרצוח אותו שוב. כל שכן כאשר כבר עלה למלוך, יחפשו עצה כיצד להרעיל אותו. כיון שיש בדבר פקוח-נפש, הוא אינו חייב בכיבוד אב. אם בני לאה ימסרו נפשם כדי להציל את שמעון או אחד משאר בני לאה אין בזה שום הוכחה. הקנאה היתה בין בני לאה לבני רחל, ולכן הוא צריך לבדוק אם הם ימסרו נפשם להציל את בנימין בן רחל. רק כאשר הטמין גביע באמתחת בנימין, ולכאורה הוא "גנב" ומגיע לו עונש של עבדות, ובכל זאת יהודה מוסר נפשו עבורו ומציע להשאר כל שאר ימות חייו עבד במצרים תמורת בנימין, אז ידע יוסף שחזרו בתשובה על קלקול של שנאת חנם. ולכן דרש מהם שיביאו את בנימין למצרים בכדי שיוכל להעמיד אותם בנסיון (וע"י זה יכול להתגלות לפניהם ללא חשש של פקוח נפש). אבל ברוח הקודש שבו, ידע יוסף שגם ישראל יחזור שוב ושוב על חטא זה, לאורך כל ימי שנותיו, ויגרמו חורבן המשכנות והמקדשים וינדדו לגלויות ארוכות וקשות בין העמים, וכמו שירדו עכשיו למצרים. ולכן בכה בכי רב וממושך. (ובזה ניתרצו שאלה ראשונה ושניה בתחילת עיונו).

הענין הזה צריך ללמדנו לקח גדול עד כמה עלינו להתרחק מן שנאת הבריות. עלינו להחמיר בכל הספקות. "אם בארזים נפלה שלהבת, מה יעשו איזובי הקיר". שבטי-יה נכשלו, והביאו את יוסף לצרה צרורה שאי אפשר כלל לתאר עומק השפלות. רק בנס ניצל, והם כמובן לא ידעו מראש שהי עשה לו נסי נסים. ובכן, עלינו ליזהר ביותר!

השומע קריאת התורה בשבתות של פרשיות **וישב עד פרשת ויחי** ולא העמיק חקר בנושא זה, כמעט שהפסיד עיקר התועלת של הקריאה!

(הערה: ע"ע פרשת ויצא, שיחה רביעית, וכן פרשת שמות, שיחה שלישית)